

dr. C. M. Schulten

hoofd Sectie Militaire Geschiedenis LaS

De Nederlandse helm nieuw model (1927)

In de herinnering aan de meidagen 1940 blijft de specifieke Nederlandse helm voortleven. Ten aanzien van het ontstaan van deze helm zijn er echter nog wat vraagtekens, ondanks het artikel „Nederlandse legerhelmen” dat F. J. H. Th. Smits publiceerde in aflevering 14 van *Armamentaria* (1979), het jaarboek van het Koninklijk Nederlands Leger- en Wapenmuseum „Generaal Hofer”.

Dank zij het beschikbaar komen van nieuwe informatie is het mogelijk de genoemde publikatie aan te vullen en nog onbekende feiten onder de aandacht te brengen. Zo is het bijvoorbeeld weinig bekend dat de vertrouwde Nederlandse helm in 1938 door Roemenië werd aangekocht; het leger van dat land heeft de Nederlandse helm gedurende bijna de gehele Tweede Wereldoorlog in de uitrusting gehad. De Roemeense troepen werden weliswaar aan het einde van de Tweede Wereldoorlog voorzien van Russische helmen, maar heden ten dage maakt Roemenië weer gebruik van een model dat verwant is aan het Nederlandse. In zekere zin zou men dus kunnen zeggen dat onze vooroorlogse helm voortleeft in het Oostblok!

Moderne helmen in Nederland

Reeds kort na het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in 1914 bemerkten de strijdende partijen dat het aantal hoofdverwondingen onrustbarend steeg. De oorzaak daarvan waren niet zozeer de afgevuurde klein-kaliberkogels als wel de uitwerking van het artillerievuur. Dat leidde tot de ontwikkeling van de moderne helm die sindsdien is blijven behoren tot de militaire uitrusting.

Een van de grootste promotors van de helm was de Franse generaal Adrian die ervoor zorgde dat het Franse leger in 1915 werd uitgerust met de naar hem genoemde „Casque Adrian”. De Britten ontwierpen een eigen model en de term „Stahlhelm” laat geen twijfel bestaan aan zijn nationaliteit.

Ook de Nederlandse legerleiding ging op zoek naar een bruikbare helm. In 1916 werd een partij Franse helmen, die overigens niet voldeden, aangeschaft en in 1916 kwam zelfs een Nederlands model, de M 16, tot stand. Deze laatste helm, soms gemodificeerd, was in 1940 nog ruimschoots voorradig. Na 1918 bleef de legerleiding bezig met het helmenvraagstuk. Beproefd werden Britse en Zweedse helmen, en er bestonden ook contacten met Belgische en Franse fabrikanten. Pikant detail is daarbij dat de regering, ondanks haar neutraliteitspolitiek, nimmer in Duitse richting heeft gekeken.*

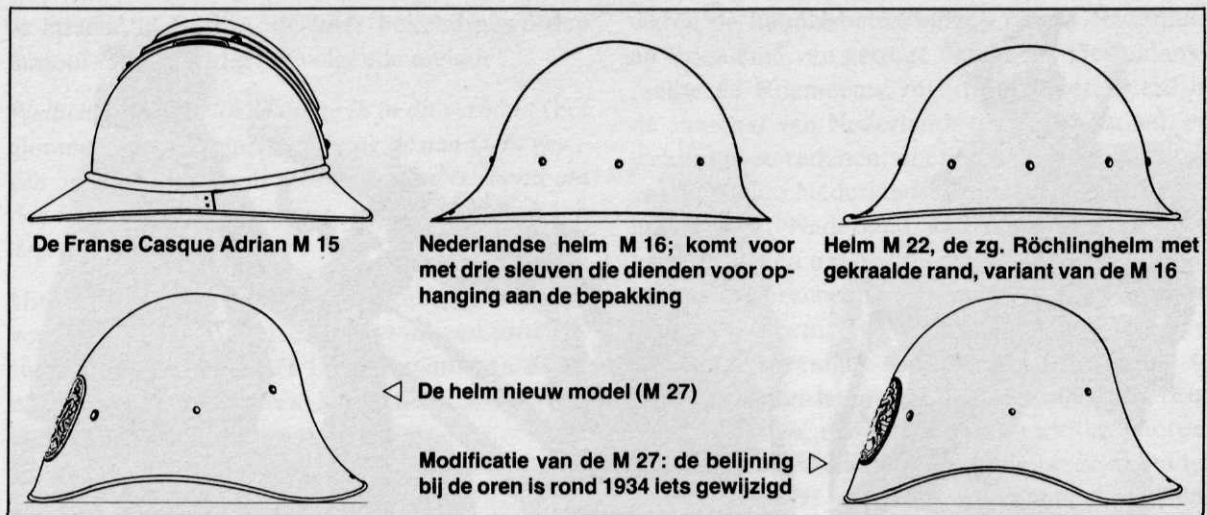
Was de keuze al een probleem op zich, ook de verdeling van de aanwezige helmen over de eenheden leverde moeilijkheden op. Zeker, er waren helmen, maar het aantal was verre van toereikend.

Hoe zij in 1923 werden verdeeld, valt af te lezen uit de „Staat van voor oefeningsdoeleinden te verstreken stalen helmen” waarvan de verdeelsleutel als volgt was.

Per Regiment Infanterie	300 stuks
Bij het Bataljon Wielrijders	300 stuks
Bij het 1e en het 3e Half-Regiment Huzaren (elk)	175 stuks
Bij het 2e en het 4e Half-Regiment Huzaren (elk)	150 stuks
Per Regiment Veld-Artillerie	300 stuks
Bij het Korps Rijdende Artillerie	150 stuks
Bij het oefeningsdetachement van de KMA	110 stuks
Per School van Verlofsofficieren der Infanterie	300 stuks
Bij de School van Verlofsofficieren der Bereden Artillerie	90 stuks
Bij de School van den Motordienst	75 stuks
Bij het Regiment Genietroepen	100 stuks

Hoeveel helmen er in de magazijnen waren opgelegd, kon niet worden nagegaan, maar het staat

* Tijdens het interbellum is de Duitse Stahlhelm in Nederland gedragen door diverse burgerwachten; het waren helmen die in 1918 door de Duitsers waren achtergelaten in Roosteren en Susteren.

vast dat van een te mobiliseren krijgsmacht van ongeveer 300.000 man hooguit een derde van helmen kon worden voorzien.

In het begin van de jaren '20 stond de legerleiding voor twee opgaven: het kiezen van een moderne helm en het zorgen voor voldoende fabricagefaciliteiten.

De ontwikkeling en aanmaak van de M 27

In 1923 werd de Helmencommissie ingesteld om een oplossing te vinden voor de bovengenoemde problemen. Voorzitter werd kolonel-intendant L. E. W. van Albada. Als leden functioneerden de kapiteins C. E. W. van Voorst tot Voorst en J. A. Engeltjes, commandanten van respectievelijk de Eerste en de Tweede Stormschool, kapitein J. de Jongh en eerste luitenant G. P. de Kruyff (bekend geworden als Olympisch ruiter). De aanwezigheid van de commandanten van de Stormscholen is te verklaren doordat bij die scholen allerlei beproevingen werden gedaan. Deze commissie kwam in 1924 met het ontwerp van de zo vertrouwd geworden helm. De aanmaak van de proefmodellen was toevertrouwd aan de Artillerie-Inrichtingen te Hembrug, waarvan de zogenaamde Patroonfabriek in 1924 de beschikking kreeg over de outillage voor de aanmaak van helmen.

Zekerheid over de invoering van de nieuwe helm geeft het „Jaarverslag van het Staatsbedrijf der Artillerie-Inrichtingen over 1927”, dat vermeldt:

Het nieuwe model helm werd vastgesteld. In verband met het aanbrengen van een embleem moest

de werkwijze worden veranderd. Dit gaf aanvanke-lijk eenige vertraging in de aflevering.

In 1926, 1928 en 1929 produceerden de Artillerie-Inrichtingen jaarlijks respectievelijk 22.000, 20.000 en 15.000 helmen.

De verwachting was dat de Artillerie-Inrichtingen in tijd van mobilisatie onmogelijk voldoende wapens, munitie en uitrustingsstukken zouden kunnen produceren en dat dan een taak was weggelegd voor de particuliere nijverheid. Dat had de minister van oorlog reeds in 1926 naar voren gebracht. Voor de aanmaak van helmen had dat tot gevolg, dat in 1931 de N.V. De Vereenigde Blikfabrieken te Krommenie een order kreeg voor 2000 helmen, waarmee deze onderneming bij de helmenproductie werd betrokken. De helm M 27 is dus zowel bij de Artillerie-Inrichtingen als bij De Vereenigde Blikfabrieken aangemaakt. De eindverantwoordelijkheid bleef bij de Artillerie-Inrichtingen. Toen in januari 1940 de productie op volle toeren draaide, werden aan de Centrale Magazijnen van de Krijgsmacht 1500 helmen per dag afgeleverd. Het binnenwerk van de helmen werd verzorgd door de firma J. de Valk jr., Chasséstraat te Amsterdam. Voor het staal was men uiteraard aangewezen op het buitenland. Het was afkomstig van Poldihütte in Kladno (Bohemen), een onderneming die haar hoofdzetel had in Praag. Toen in 1939 Duitse maatregelen de toelevering van helmstaal stagneerden, ontstond er gebrek aan die grondstof. Er is toen gepoogd het staal uit de Verenigde Staten te betrekken. In die hachelijke periode deed de N.V. van Leers Walsbedrijven te

Draagwijze in 1928

De helm van het KNIL omstreeks 1941 ▷

Amsterdam — om exact te zijn in maart 1940 — het aanbod helmstaal te leveren.

In 1939 waren de keuringseisen voor helmenplaten de volgende.

1. Gewicht en afmetingen
 diameter: 420 ± 1 mm
 dikte: gemiddeld 1,1 mm
 gewicht: 1.100 g - 1.250 g

2. Het plaatmateriaal moet zijn een nikkel-silicium- of een chroom-silicium-staal in diepstampkwaliteit (fosfor- en zwavelgehalte lager dan 0,05%) in zacht korrelig gegloeiden toestand, zoodanig, dat de mechanische eigenschappen in alle richtingen practisch dezelfde zijn (ontbreken van de walsstructuur) en dus gevluht zijn voor persbewerking, overeenkomende met de fabricage-methode van helmen zoals aan de A.I. wordt toegepast.

3. De uit de platen te verwerken helm moet na de warmtebehandeling voldoen aan de volgende schietproeven.

Geschoten wordt met een Beaumont-geweer op een afstand van 12,5 meter met looden kogels, welke aan de kopzijde een bollen vorm bezitten en waarvan het gewicht $11 \pm 0,1$ gram bedraagt. Op elke helm worden 5 schoten afgegeven waarvan 4 respectievelijk op den voorkant, de beide zijkanten en den achterkant ter hoogte van de gaatjes (doch niet op de plaats van de gaatjes) en het vijfde schot op den bolvorm.

De schoten, afgegeven op de voorzijde en bolvorm, moeten een V 6,25 geven van 225 ± 10 meter per seconde; de schoten, afgegeven op de zijvlakken en de achterzijde, moeten een V 6,25 geven van 225 ± 10 meter per seconde.

Bij het schieten wordt de helm op passende wijze ondersteund.

Het aantal doorboringen of gescheurde trefplaatsen mag niet meer dan 5% van de verschoten kogels bedragen of wel drie stuks per 50 schoten.

De diepte van de indeuking door de kogels veroorzaakt, mag niet grooter zijn dan 15 mm (op den bolvorm niet grooter dan 20 mm).

Hoe fraai en degelijk de nieuwe helm ook was, er deden zich toch enkele complicaties voor. Twijfel rees over de wijze waarop hij diende te worden gedragen wanneer de soldaat hem niet als hoofddekkel gebruikte. De Helmencommissie, die in 1934 werd opgeheven, had er handenvol werk aan; zo ook de drukker van de Legerorders.

Een ander probleem was de grootte van het hoofd van sommige militairen. Geen nood, er kwam een „groot model” (63 cm). Een grotere moeilijkheid was het glimmen van de helm. Dat verraadde de aanwezigheid der landsverdedigers reeds op verre afstand. Nu was dat geen typisch Nederlands probleem, want ook de Duitsers en de Fransen hadden ermee te kampen. De oplossing kwam door de helmen in 1937 te behandelen met alkydalverf. Een nieuwtje bracht in datzelfde jaar onze militair-

re attaché in Berlijn, de later bekend geworden majoor G. J. Sas, die het volgende meldde.

Wellicht ten overvloede moge ik in dit verband (het glimmen van de helmen, S.) nog de aandacht vestigen op de in Duitsland gebezigten rubberband om den helm, waarin takjes enz. worden gestoken om dezen te camoufleren.

Uiteraard was het KNIL niet onkundig van de invoering van de M 27, zoals blijkt uit een proefbestelling in 1930 door het Departement van Koloniën. Aan de te leveren KNIL-helm werden de volgende eisen gesteld.

Alle helmen zullen aan den achterkant 3 cm korter worden gemaakt dan het oorspronkelijk model en aan dezen achterkant tevens worden voorzien van een sleuf van 22 mm, terwijl een keelriem van ongeveer 22 mm van soepel chroomleder met schuifgesp moet worden aangebracht. Het binnenwerk moet aan de achterzijde worden verlengd voor nekbedekking.

In 1936 werd een contract voor de levering van 3000 helmen getekend, waarna andere contracten volgden.

De aanschaf door Roemenië van de Nederlandse helm

Aan de vooravond van de Tweede Wereldoorlog

waren de handelsbetrekkingen tussen Nederland en Roemenië van geringe betekenis. Desondanks raakte de Roemeense regering geïnteresseerd in de aanschaf van Nederlands oorlogsmateriaal, en wel om twee redenen: enerzijds de hoge kwaliteit van bepaalde Nederlandse produkten, anderzijds het feit dat Nederland een neutraliteitspolitiek voerde die een onbelemmerde aflevering van oorlogsmaterieel scheen te garanderen. In 1937 benaderde de Roemeense regering de N.V. Nederlandsche Verenigde Scheepsbouw Bureaux te Den Haag met het verzoek tot levering van twee onderzeeboten, een ter grootte van 550 t, 6 torpedobuizen van 53 cm, 80 m duikdiepte; de ander ter grootte van 600 t, 20 Vickersmijnen, 4 in plaats van 6 torpedobuizen en verder dezelfde duikdiepte. Dat verzoek is overigens niet gehonoreerd; dat was wèl het geval met een grote bestelling helmen ten behoeve van het Roemeense leger.

Hierboven werd reeds vermeld dat de Nederlandse helm in produktie was genomen door De Vereenigde Blikfabrieken (Verblifa), wier hoofdzetel zich te Amsterdam bevond. De fabriek stond in Krommenie. Deze fabriek, waar in 1940 ongeveer duizend arbeiders werkten, fabriceerde behalve de genoemde helmen ook nog granaathulzen, patroonhouders, vullingbussen voor gasmaskers, eihandgranaten en emballagemateriaal voor de Intendance. Het was derhalve een belangrijke oorlogsindustrie.

◁ Sergeant van de Politietroepen tijdens de mobilisatie 1939-1940

Koning Karel II van Roemenië met de Nederlandse helm (mei 1939) ▷

Het Roemeense leger met Nederlandse helmen in mei 1939

Embleem op de Roemeense helm

Op 1 augustus 1938 arriveerden A. Tietje, directeur van de Verblifa, en ir. J. van der Waerden, eveneens in dienst van die onderneming, in Boekarest voor het voeren van de onderhandelingen. Als vertegenwoordiger van de Verblifa in de Roemeense hoofdstad trad op M. U. Perleman van de firma „Lincoln County”, gevestigd Strada Academici nr 1 te Boekarest.

De onderhandelingen hadden succes, zodat op 5 september 1938 de Roemeense minister Victor Slavescu namens Roemenië, en A. Tietje en J. van der Waerden namens de fabriek het contract konden tekenen. Het betrof de aankoop van 300.000 helmen. Aanvullende bestellingen brachten het totaal op 800.000 helmen. De Nederlandse regering stond positief ten aanzien van het contract en sanctioneerde de bestelling. Dank zij deze order kon de Verblifa een grote partij helmstaal in voorraad houden die zou worden benut wanneer Nederland zelf helmen nodig had.

Aangezien de Roemeense regering grote waarde hechtte aan de aanschaf van Nederlandse helmen, en het een eerste grote bestelling in Nederland betrof, ging zij akkoord met de levering van de goederen in Amsterdam, en niet in Roemenië, zoals de gebruikelijke gang van zaken was.

Complicaties bij de aflevering aan Roemenië

Ten gevolge van de gespannen internationale situatie werd in Nederland op 28 augustus 1939 de algemene mobilisatie afgekondigd. Binnen korte tijd was vervolgens een leger van ongeveer 250.000 man op voet van oorlog gebracht.

Het Nederlandse leger had toentertijd een groot gebrek aan bewapening en uitrusting, hetgeen was veroorzaakt door jarenlange besnoeiing van de defensieuitgaven. In 1936 was het tot de Nederlandse politici doorgedrongen hoe donker de in-

ternationale hemel werd, en inderhaast ging men over tot het versterken van de landsverdediging. Ondanks alle inspanningen was de situatie van uitrusting en bewapening in 1939 nog verre van rooskleurig. Het was dus niet verwonderlijk dat de inspanningen zich vooral richtten op de verbetering van 's lands defensie, en dat militaire leveranties aan het buitenland op het tweede plan kwamen te staan.

Met ingang van 1 oktober 1939 was in actie gekomen het „Centraal orgaan voorziening behoeften van de weermacht”, dat werkte onder leiding van een raad van beheer, die de naam van „Directorium” droeg. De doelstelling van deze organisatie was het bevorderen van de Nederlandse oorlogsindustrie ten behoeve van de eigen defensie. Dat directorium besloot op 16 november 1939 over te gaan tot vordering van 20.000 stalen helmen, die Verblifa gereed had voor verzending naar Roemenië, alsmede van de aanwezige stalen platen nodig voor de aanmaak van nieuwe helmen.

Op 28 oktober 1939 had de secretaris-generaal van het Nederlandse ministerie van buitenlandse zaken, A. M. Snouck Hurgronje, reeds aan de Roemeense zaakgelastigde in Den Haag J. T. Magheru geschreven dat, in verband met het landsbelang, de Nederlandse regering geen exportvergunning voor de helmen meer kon verlenen. Inmiddels waren 300.000 helmen afgeleverd en het touwtrekken begon om de helmen die voor verzending gereed lagen. De directie van Verblifa kwam in het geweer en voerde aan dat de helmen reeds Roemeens bezit waren en lagen opgeslagen in een loods te Amsterdam. Zij was bovendien van mening dat de Nederlandse regering indertijd akkoord was gegaan met de Roemeense bestelling en dat het dus niet aanging een uitvoervergunning te weigeren.

Intussen ontstonden er moeilijkheden met de toelivering van het plaatstaal, de essentiële grondstof, uit Tsjechoslowakije dat al sinds medio maart 1939 door Duitsland was bezet. De Roemeense regering, die belang had bij een vlotte aflevering van haar bestelling, ondernam stappen bij de Duitse regering en slaagde erin de belemmeringen opgeheven te krijgen. Dat was overigens niet verwonderlijk, want Duitsland stelde veel prijs op het in stand houden van de goede betrekkingen met Roemenië die al eerder hadden geleid tot het sluiten van een Roemeens-Duits handelsverdrag op 23 maart 1939.

Een zwanezang?

Toen de Duitsers op 10 mei 1940 ons land binnenvielen en de Nederlandse krijgsmacht zich te weer stelde, kregen vele helmen M 27 gelegenheid in de harde praktijk te bewijzen in hoeverre zij fatale hoofdverwondingen konden voorkomen. Bij verschillende eenheden deed men al snel de ervaring op dat het op de voorzijde bevestigde embleem — een ovalen plaatje met de Nederlandse leeuw in reliëf — de kansen op het afschampen van daar treffende kogels ongunstig beïnvloedde, reden om dat ornament ijlings te verwijderen.

Het einde van de strijd hier te lande betekende in feite tevens het einde van het gebruik van dit type helm door de Nederlandse krijgsmacht, met dien verstande dat buiten Nederland doorstrijdende landgenoten nog de M 27 bleven dragen tot zij te-

gen Britse of Amerikaanse helmen werden ingeruild. Het is niet onwaarschijnlijk dat de Duitsers in de beginfase van de bezetting nog een aantal Nederlandse helmen, hetzij uit de oorlogsbuit, hetzij uit de fabrieksvoorraad, naar Roemenië hebben verstuurd. In 1942 ten slotte kwam er een definitief einde aan de overeenkomst tussen de Verblifa en Roemenië.

De Artillerie-Inrichtingen hadden nog een beperkte voorraad helmen over. Die werden verkocht aan verschillende gemeentelijke luchtbeschermingsdiensten, tot in 1943 ook dat restant uitverkocht was.

Toch bleek ook toen de rol van dit uitrustingsstuk niet geheel te zijn uitgespeeld; in de slotfase van de Tweede Wereldoorlog maakten leden van de Binnenlandse Strijdkrachten vaak een dankbaar gebruik van de helm, die echter daarmee wel definitief zijn zwanezang lijkt te hebben gezongen: in de wederopbouw van de naoorlogse Nederlandse krijgsmacht was kennelijk gaan plaats meer ingeruimd voor een eigen research en ontwikkeling die hadden kunnen leiden tot een geslaagde voortzetting van wat eens tot op de Balkan werd gewaardeerd.

Literatuur

Sectie Militaire Geschiedenis, Den Haag. *Doc. 406/14*.
Archief Artillerie-Inrichtingen, Hembrug. *Doc. 1175*,
1239, 1949, 1750.
Alg. Rijksarchief, Den Haag. *Arch. Hoofdkwartier*
Veldleger, nr 425.

Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap.

Teneinde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.